

року: ООН; Резолюція, Міжнародний документ від 31.10.2000. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_669.

10. Ціль 5: Гендерна рівність. UNDP Україна. URL : <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals/goal-5-gender-equality.html>.

11. Що жінки кажуть про гендерну рівність у секторі безпеки й оборони? *Лабораторія законодавчих ініціатив*. URL : <https://parlament.org.ua/2021/03/08/shho-zhinki-kazhut-pro-gendernu-rivnist-u-sektori-bezpeki-j-oboroni>.

Олег ТУРЕНКО

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Донецького державного університету
внутрішніх справ (м. Кривий Ріг
Дніпропетровської обл., Україна),
доктор філософських наук, доцент

ФАКТОР СТРАХУ В КОНЦЕПТАХ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

З часу захоплення Криму, штучного утворення Л/ДНР та сучасного гібридно-ідеологічного тероризму Російської Федерації перед українським суспільством та державою гостро повстало питання національної безпеки. Одним із напрямків державної безпеки є збереження в соціумі панування здорового глузду, певного стану неафективності та уваги представників громадянського суспільства та державних установ є усвідомлення сили впливу та модифікацій страху – його світоглядно-чуттєвого впливу на прийняття рішень.

Страх є амбівалентно-нумінозним феноменом, який природно присутній в свідомості і позасвідомості людства. Перефразуючи Т. Гоббса, можна стверджувати, що «страх – брат-близнюк людства». Він є не лише негативним відчуттям, але й позитивним явищем – може попереджати, мобілізувати, виконувати функції контролю та консолідації. Поряд з цим новітня історія свідчить, що держави послідовно впроваджували в свою внутрішню політику та ідеологію феномен страху. Він стає доволі звичним технологічним засобом взаємовідносин держави із суспільством та іншими державами. Більше того, на думку М. Мамардашвілі, досвід ХХ ст. показав, що можна вторгтися і в самі джерела думок і відчуттів, підрубати саму можливість мислити, саму можливість відчувати по-своєму [1, с. 206]. Внаслідок цього у людини відбулась внутрішня трансформація відчуттів та їх свідомого сприйняття, трансформація, яка спричинила атрофію психо-чуттєвого світу людини, його розриву з інтелектуальним життям індивіда. В цьому процесі страх починає усвідомлюватися як «приручений».

Втім історія свідчить, що в будь-який час у суспільстві спалахує ірраціональна «зірка страху», яка охоплює певні прошарки суспільства (або маргалізовані маси) і призводить до руйнації солідарності, корозії культурно-морального каркасу. Термін «каркас» автор використовує в його інтерпретації І. Берліном як «система політичних, соціальних, економічних та релігійних інститутів, ті «міфи», догми, ідеали, категорії думки та мови, способи відчуття, масштаби вартостей, «соціально схвалені» ставлення та звички, що віддзеркалюють «раціоналістичні пояснення», «сублімацію» та символічні репрезентації, які змушують людей функціонувати в організований спосіб, перешкоджають хаосові» [2, с. 78-79]. Таким чином, незалежно від природи виникнення, страх здатний зруйнувати культурно-моральний каркас суспільства і вкинути маси людей до стану хибної усвідомленості своїх дій.

Одним із перших наслідків такої кризи є атрофія ставлення індивіда до Іншого. Ця соціокультурна комбінація – «Я-Інший» є базовою будь-якого каркасу, адже вона є першоосновою формування свідомості і первинної культури. Усвідомлення людиною своєї унікальності або первинною спільнотою свого самобутнього порядку відбувається, на переконання Б. Вальденфельса, завдяки визнанню існування чужого-альтернативного, що перебуває поза «нашим порядком» [3, с. 6]. В цьому випадку страх відіграє амбівалентну функцію: позитивну – вказує на можливу небезпеку від Іншого, і негативну (у випадку хибного усвідомлення світу) – замикає індивіда, суспільство у замкнутий світ переляку. В ізоляційному стані відбувається демонізація, містифікація та спрощення Іншого, всього

соціокультурного світу, свідомість деформується і стає запізнілою, не здатною до модернізації. Оцінка Іншого повертається в містико-хотичні образи, стає міфологічним символом всесвітнього зла – «ворогом роду людського» [4, с. 17].

Відторгнення різноманітності світу та Іншого остаточно руйнує цивілізаційний культурно-моральний каркас і повертає людину в хаос інстинктивних імпульсів, звертаючи її до принципів природного виживання. Цю загрозу усвідомлював Е. Муньє. Французький філософ зазначав, що у той час як раціоналізм, звільняючи людину від інстинктивного страху перед передісторією, штовхає її назустріч прогресу. Нацистський містицизм, навпаки, як писав Тілліх напередодні революції, повертає нас до першоджерел людини: людина, ослаблена й роздратована сучасною цивілізацією, замикається в собі. Вона шукає захист і допомогу у своїй плоті, подібно до того як вона інстинктивно чекає на порятунки, звертаючись до свого дитинства. Грунт, кров нації є для неї новим Lebensraum, новим органічним життєвим простором. І їй здається тоді, що вона вже не загубилася, що вона не ізольована, що вона серед таких же самотніх, як і вона сама» [5, с. 284]. Отак архаїчний світогляд відштовхується від страху, який і формує різноманітні міражі хибного світу. Втім новий світогляд прагне визволення від гнітючого страху і призначає себе завдяки «священній війні» планетарну місію спасіння світу від «ворогів роду людського». Саме такою аксіологічною метою керувався більшовизм і фашизм та керується сучасна російська владна еліта.

Щоб уникнути негативного фактору страху слід розглядати його об'єкти і модифікації під різними кутами зору – постійно змінювати перцепцію та порівнювати їх образи на тлі загальнолюдських цінностей – віри, надії, альтруїзму тощо. За основу можна взяти теорію Г. Йонаса, який проголошує, що ключовою цінністю, яка б стала виправною для моралі людства та новим світоглядним «фундаментом», є феномен страху. В цьому сенсі німецький філософ зазначає, що філософія моралі мусить спершу просити поради у наших страхів, а не в наших бажань, або знати, що ми насправді цінуємо [6, с. 50]. Отже, оптимістичний аналіз (принцип надії) дійсності і майбутнього мають бути перевірені песимістичним прогнозами, основою яких є відчуття страху, що стає «евристичним» відчуттям. На думку А. Єрмоленко, «евристичний страх» «стає важливим елементом етики відповідальності. Страх переоцінює всі передуючі цінності» [7, с. 143], і таким чином перетворюється на універсальний засіб зміни світогляду і утворення нової парадигми аналізу сучасності і майбутнього.

Таким чином, страх як мінливий та багатозмістовний феномен може бути не лише домінуючим фактором свідомості, але й раціональною запорукою безпеки, зняряддям аналізу можливих ситуацій у всіх сферах життя суспільства та держави. Ключовим раціональним критерієм істинності мусить бути постійна перцепція об'єктів і модифікацій страху, їх інтелектуальна реконструкція державними інституціями.

1. Мамардашвили М. Как я понимаю философию. Москва : Издательская группа «Прогресс», «Культура». 1992. 418 с.

2. Берлін І. Чотири есе про свободу / Пер. з англ. О. Коваленка. Київ : Основи, 1994. 272 с.

3. Вальденфельс Б. Топографія Чужого: студії до феноменології Чужого. Київ : ППС-2002, 2004. 206 с

4. Гудков Л. Идеологема «врага»: «враги» как массовый синдром и механизм социокультурной интеграции / Образ врага ; сост. Л. Гудков, ред. Н. Кондратова. Москва : ОГИ, 2005. 334 с.

5. Муньє Э. Манифест персонализма / Пер. с фр., вступит. ст. И. С. Вдовиной. Москва : Республика, 1999. 559 с.

6. Йонас Г. Принцип відповідальності у пошуках етики для технологічної цивілізації / Пер. з нім. Київ : Лібра, 2001. 400 с.

7. Ермоленко А. Н. Этика ответственности и социальное бытие человека (Современная немецкая практическая философия). Киев : Наук. думка, 1994. 200 с.